

LOGISTIKANING MINTAQA RIVOJLANISHIDAGI O‘RNI

Ilasheva Yayra*3-1 AGB-21 guruh talabasi, Buxoro Davlat Universiteti**Ilmiy rahbar: Buxoro davlat universteti, Yashil iqtisodiyot va agrobiznes kafedrası katta o‘qituvchisi Saidova Feruza Kamolovna*

Annotatsiya: Mazkur maqola logistikaning mintaqaviy iqtisodiyot va ijtimoiy rivojlanishga ta’sirini tahlil qiladi. Logistika tizimlarining samarali tashkil etilishi savdo, transport va sanoat sohalarida o‘rishni ta’minlab, mintaqalararo aloqalarni mustahkamlashda muhim ahamiyatga ega. Maqolada logistika infratuzilmasi, raqamli texnologiyalar roli va mintaqa taraqqiyotidagi strategik yondashuvlar ko‘rib chiqiladi.

Kalit so‘zlar: Logistika, mintaqa rivoji, iqtisodiyot, infratuzilma, transport tizimi, raqamli logistika, strategik rejalashtirish.

Kirish

Bugungi global iqtisodiy muhitda logistika tizimlari mintaqaviy rivojlanishning asosiy omillaridan biri hisoblanadi. Transport va yetkazib berish jarayonlarini samarali tashkil etish nafaqat savdo hajmlarini oshiradi, balki yangi ish o‘rinlari yaratish, eksport va importni rag‘batlantirish, shuningdek, mahalliy tadbirkorlikni qo‘llab-quvvatlashda ham muhim rol o‘ynaydi. Ushbu maqolada logistikaning mintaqalar taraqqiyotidagi ahamiyati va uni rivojlantirish yo‘llari tahlil qilinadi.

Asosiy qism

Logistika metodologiyasi obyektning tashqi muhit bilan aloqalarini o‘rgangandan so‘ng, uning tuzilishini tahlil qilishga o‘tishni talab qiladi. "Milliy iqtisodiyot" tizimining elementi vazifasini bajaruvchi mintaqa ayni paytda turli kichik tizimlardan tashkil topgan murakkab tizim bo‘lib, bu mintaq tizimning birinchi belgisi – yaxlitlik va segmentatsiya bilan ajralib turishini ko‘rsatadi. Mintaqaning quyi tizimlarini ajratish turli pozitsiyalar va mezonlardan amalga oshirilishi mumkin. Shu bilan birga, tadqiqotning logistika metodologiyasini hisobga olgan holda, umumiydan xususiyga o‘tish usulidan foydalanish kerak, unga ko‘ra mintaq avval eng katta quyi tizimlarga bo‘linadi, so‘ngra ularning har biri alohida va boshqa elementlar bilan birgalikda o‘rganiladi.

Bozor talabi va bozor taklifining an'anaviy mazmunini yanada murakkab jahon iqtisodiy tizimida o'zgartirish logistika zanjiri ishtirokchilarining strategik maqsadlariga ta'sir qiladi: talabni rag'batlantirish va umumiy xarajatlarni minimallashtirish, butun tizimning sifat parametrlarini takomillashtirish, ekologik, resurslarni tejash, ijtimoiy salohiyatni oshirish.

Dinamik ravishda o'zgaruvchan bozor muhiti, raqobatning kuchayishi bir xo'jalik yurituvchi sub'ektdan tashqariga chiqadigan jarayonlarning tezkor kelishuvini talab qiladi. Logistika ta'minot zanjirlarini boshqarish kontseptsiyasini qo'llash qo'shma biznes faoliyatini qo'llab-quvvatlaydi va tashkilotlararo, funktsional, tashkiliy muvofiqlashtirish, sinxronizatsiya va nazoratni ta'minlaydi. Logistika murakkab iqtisodiy tizimlar va quyi tizimlarni tashkiliy-analitik optimallashtirish jarayonining metodologiyasidir. Uning faoliyatining barcha tarkibiy qismlarini (innovatsion, tashkiliy, ta'minot, ishlab chiqarish, tarqatish va sotish) birlashtirgan xo'jalik yurituvchi sub'ektning raqobatbardoshligi rivojlanayotgan muammolarni samarali hal etish, barqaror rivojlanishni ta'minlash qobiliyatiga ega. Bunday sharoitda, hal qiluvchi vazifa sezilarli darajada samaradorligini baholash mezonlarini o'zgartiradi korxona boshqaruvida uchidan uchgacha oqim jarayonlarini muvofiqlashtirish va optimallashtirish hisoblanadi: logistika yondashuv bir-biridan ajratilgan xarajatlarni hisobga olmaydi, logistika tizimidagi har bir shartning maqbul qiymatiga asoslangan minimal xarajat summasi mezonidan foydalaniladi.

Menejment, marketing va savdo kabi fanlarning logistikasi bilan o'zarLogistikaning iqtisodiyotga ta'siri. Logistika tizimlari mintaqqa iqtisodiyotining o'sishiga quyidagi yo'nalishlarda hissa qo'shadi:

Savdo hajmlarini oshirish: Tovar va xizmatlarning transport tizimi orqali tez va samarali yetkazib berilishi korxonalar raqobatbardoshligini oshiradi.

Ishlab chiqarish samaradorligini oshirish: Xomashyo va materiallarning uzluksiz ta'minlanishi ishlab chiqarish jarayonlarini optimallashtiradi. Eksport va importni rivojlantirish: Chegara punktlarida logistika jarayonlarini avtomatlashtirish xalqaro savdoni sezilarli darajada tezlashtiradi. Masalan, Yevropa davlatlarida avtomatlashtirilgan bojxona tizimlari import mahsulotlarining o'tish vaqtini 50% ga qisqartirgan. Yangi ish o'rinlari yaratish: Logistika markazlari va transport korxonalari minglab yangi ish o'rinlarini ta'minlaydi, bu esa mahalliy iqtisodiyotni mustahkamlaydi.

Logistika infratuzilmasi va uning ahamiyati. Logistika infratuzilmasi mintaqaning rivojlanish darajasini belgilovchi asosiy omillardandir.

Transport yo'llari: Avtomobil, temiryo'l va dengiz transport yo'llarining rivojlanganligi mahsulotlarni yetkazib berish vaqtini qisqartiradi. Masalan, Xitoyning "Bir makon, bir yo'l" tashabbusi orqali mintaqaviy iqtisodiyot sezilarli darajada rivojlanmoqda.

Omborxonalar va terminallar: Yuqori texnologiyali omborxonalar tovarlarni sifatli saqlashni ta'minlaydi. Rivojlangan terminallar esa bojxona va boshqa operatsiyalarni tezlashtiradi.

Bojxona tizimlari: Raqamli tizimlar orqali bojxona jarayonlarini avtomatlashtirish xarajatlarni kamaytiradi va mahsulotlarni tezkor yetkazib beradi.

Zamonaviy texnologiyalar va raqamli logistika. Bugungi raqamli asrda logistika tizimlariga zamonaviy texnologiyalarni joriy etish o'sishning ajralmas qismiga aylangan. IoT (Internet of Things): IoT texnologiyalari yuk tashishni real vaqt rejimida kuzatish imkonini beradi. Masalan, GPS sensorlar yordamida tovarlarning harakati va holati monitoring qilinadi.

Sun'iy intellekt va avtomatlashtirilgan tizimlar: Yuk tashishni optimallashtirish uchun AI dasturlari ishlatiladi. Masalan, avtomatlashtirilgan omborxonalar tovarlarni 30% ga tezroq saqlash va jo'natishni ta'minlaydi.

Blokcheyn texnologiyalari: Bu texnologiya orqali tranzaksiya jarayonlari yanada xavfsiz va shaffof bo'ladi, ayniqsa xalqaro savdoda.

Elektr transport vositalari: Atrof-muhitga zarar yetkazmaydigan ekologik toza transport vositalari logistika sohasida tez joriy etilmoqda.

Mintaqa rivojlanishida davlat va xususiy sektorning o'zaro roli Logistikani rivojlantirishda davlat va xususiy sektor o'rtasidagi hamkorlik muhim hisoblanadi:

Davlatning roli:

Transport infratuzilmasini rivojlantirish uchun subsidiya va kreditlar ajratish. Logistika sohasiga oid qonunchilik bazasini takomillashtirish. Xalqaro transport yo'laklarini yaratish va rivojlantirish.

Xususiy sektorning roli:

Zamonaviy texnologiyalarni joriy etish orqali logistika tizimining samaradorligini oshirish. Mintaqaviy bozorlar bilan integratsiyani kuchaytirish. Xalqaro logistika markazlarini tashkil etish.

Misol sifatida, O'zbekistonning "Navoiy xalqaro logistika markazi" davlat-xususiy sheriklik asosida tashkil etilib, Markaziy Osiyodagi yetakchi logistika markazlaridan biriga aylangan.

Mintaqalararo hamkorlik va xalqaro logistika. Mintaqalararo hamkorlik mintaqaviy iqtisodiyot uchun strategik ahamiyatga ega.

Savdo yo'llari va transport koridorlari: Xalqaro transport koridorlarining samarali ishlashi mintaqalararo integratsiyani oshiradi. Masalan, O'zbekistonni Xitoy va Yevropa bilan bog'lovchi "Trans-Kavkaz yo'lagi" xalqaro savdoda katta ahamiyatga ega.

Investitsiyalarni jalb qilish: Logistika infratuzilmasini rivojlantirish uchun xorijiy investorlarni jalb qilish muhim. Mintaqalararo loyihalar, masalan, BMT va Jahon banki tomonidan moliyalashtirilgan transport koridorlari bu jarayonni jadallashtiradi.

Xulosa va takliflar

Logistika mintaqaning iqtisodiy va ijtimoiy rivojlanishida strategik rol o'ynaydi. U transport, savdo va ishlab chiqarish jarayonlarini samarali boshqarish orqali mintaqalararo va xalqaro hamkorlikni mustahkamlaydi. Logistika tizimlari mahalliy iqtisodiyotga ijobiy ta'sir ko'rsatib, ish o'rinlari yaratadi, infratuzilma rivojlanishiga

hissa qo'shadi va raqobatbardoshlikni oshiradi.

Shu bilan birga, logistika sohasida global muammolar, jumladan ekologik barqarorlik va raqamli transformatsiya kabi masalalar dolzarb bo'lib qolmoqda. Samarali logistika tizimlari mintaqa iqtisodiyoti rivoji uchun imkoniyatlarni kengaytiradi, ammo bu jarayonlar kompleks yondashuvni talab qiladi.

Logistika sohasini mintaqaviy rivojlanishda strategik yo'nalish sifatida rivojlantirish uchun quyidagi takliflarni ilgari suramiz:

1. Transport infratuzilmasini kengaytirish

Mintaqaviy transport koridorlarini rivojlantirish uchun investitsiyalarni ko'paytirish. Chekka hududlarni markaziy yo'llar bilan bog'lovchi yangi transport yo'laklarini qurish. Temir yo'l, avtomobil va havo transporti tizimlarini bir-biri bilan integratsiya qilish.

2. Zamonaviy texnologiyalarni joriy etish

IoT, blokcheyn, sun'iy intellekt va avtomatlashtirilgan ombor tizimlarini keng joriy etish. Raqamli transport tizimlarini yaratish va transport vositalarini monitoring qilish uchun dasturlar ishlab chiqish. Elektr transport vositalari va yashil texnologiyalarni logistika tizimiga jalb qilish.

3. Davlat va xususiy sektor o'rtasidagi hamkorlikni kuchaytirish

Davlat tomonidan subsidiya va grantlar orqali xususiy kompaniyalarni qo'llab-quvvatlash. Davlat-xususiy sheriklik asosida logistika markazlari va transport infratuzilmasini yaratish. Xususiy sektorni xorijiy bozorlar bilan integratsiya qilish uchun strategik qo'llab-quvvatlash mexanizmlarini ishlab chiqish.

4. Kadrlar tayyorlash va malaka oshirish

Logistika sohasida mutaxassislar tayyorlash bo'yicha maxsus dasturlar va o'quv markazlarini tashkil etish. Xalqaro tajriba almashinuvi dasturlarini tashkil etib, malakali mutaxassislarni tayyorlash. Universitet va ilmiy tadqiqot markazlarini logistika va transport sohasida ilmiy tadqiqotlar olib borishga jalb qilish.

5. Ekologik barqarorlikni ta'minlash

Yashil logistika tamoyillarini joriy etish, jumladan chiqindilarni kamaytirish va qayta ishlash tizimlarini rivojlantirish. Transport vositalarida energiya samaradorligini oshirish uchun ekologik toza texnologiyalarni joriy qilish. Logistika markazlari va omborxonalarni ekologik talablar asosida loyihalashtirish.

6. Xalqaro hamkorlik va integratsiyani rivojlantirish

Mintaqalararo transport yo'llarini rivojlantirish uchun xalqaro tashkilotlar bilan hamkorlik qilish. Eksport va import jarayonlarini soddalashtirish uchun bojxona tizimlarini avtomatlashtirish. Xalqaro investitsiyalarni jalb qilish orqali transport infratuzilmasini modernizatsiya qilish.

7. Innovatsion logistikani qo'llab-quvvatlash

Startaplar va innovatsion loyihalarni moliyaviy qo'llab-quvvatlash orqali yangi

texnologiyalarni rivojlantirish. Logistika sohasida raqamli platformalarni rivojlantirish, masalan, yetkazib berish xizmatlarini optimallashtirish uchun onlayn tizimlar yaratish. Mahalliy tadbirkorlikni logistika xizmatlariga jalb qilish orqali innovatsion yechimlarni topishga rag'batlantirish.

8. Xavfsizlikni ta'minlash

Yuk tashishda xavfsizlikni oshirish uchun zamonaviy kuzatuv texnologiyalarini joriy etish. Transport yo'llarida xavfsizlikni ta'minlash uchun davlat tomonidan qonunchilik bazasini kuchaytirish. Ekstremal sharoitlarda, masalan, pandemiya va tabiiy ofatlarda logistika tizimlarining barqaror ishlashini ta'minlovchi favqulodda choralarni ishlab chiqish.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Christopher, M. (2016). Logistics and Supply Chain Management. Pearson Education.
2. Rodrigue, J.-P., Comtois, C., & Slack, B. (2020). The Geography of Transport Systems. Routledge.
3. Умурзаков, У. П., & Рахмонов, К. Р. (2017). Ер-ахборот базасини яратиш самарадорлиги. Irrigatsiya va Melioratsiya, (3), 49-52.
4. Zamonaviy raqamli logistika texnologiyalari bo'yicha xalqaro tadqiqotlar.
5. Jahon banki hisobotlari: Transport va infratuzilma rivoji (2023).
6. Кундузова, К. И., Давлятшаев, А. А., & Холдарова, Х. С. (2018). Задачи усовершенствования организации бухгалтерского учёта в страховых организациях. In Бухгалтерский учет: достижения и научные перспективы XXI века (pp. 100-103).
7. Qudbiyev, N. T., Qudbiyeva, G. A. Q., & Abduraximov, B. U. O. (2022). LOGISTIKADA RAQAMLI TEXNOLOGIYALARNI JORIY ETISH VA ULARDAN FOYDALANISHNING DOLZARBLIGI. Scientific progress, 3(1), 133-142.
8. Бобожонов, А. Р., Рахмонов, Қ. Р., & Гофиров, А. Ж. (2008). Ер кадастри. Т.:“ТИМИ, 202.
9. Rakhmonov, K., & Abdurakhimova, M. (2021). Improvement of cadastral information provisioning system in an administrative region. In E3S Web of Conferences (Vol. 227, p. 05002). EDP Sciences.